

VARA

Modest Moesorgski

Salammbô

HOLLAND *Festival*

ZATERDAG 10 JUNI 1989, 14.00 UUR (GROTE ZAAL)

**VIJFDE CONCERT VARA-OPERASERIE, TEVENS CO-PRODUCTIE
HOLLAND FESTIVAL**

RADIO FILHARMONISCH ORKEST

GROOT OMROEPKOOR

(ingestudeerd door Simon Joly)

JONGENSKOOR VAN DE KATHEDRALE KOORSCHOOL ST. BAVO

(ingestudeerd door Fons Ziekman)

Dirigent

Zoltán Peskó

Modest Moesorgski
1839-1881

Salammbô (1863/66)

Zes taferelen uit de onvoltooide opera, op een libretto van de componist naar de gelijknamige roman van Gustave Flaubert

*Orkestratie aangevuld en voltooid door
Zoltán Peskó*

Eerste uitvoering: 10 november 1980, Milaan
(concertuitvoering)

Rolverdeling en uitvoerenden:

Salammbô

Stefka Mineva, mezzo-sopraan

Mathô

Sergei Koptchak, bas

De Baleaar/Spendius

William Stone, bariton

Eerste Priester/Aminachar

Ferenc Begányi, bas

Twee pentarchen

Ralph Beckers, tenor

Henk van Heynsbergen, bas

Repetitor

David Triestram

Coach Russisch

Raya Lichansky

Uitvoering in concertvorm

Nederlandse première

Er is geen pauze;
einde van het concert plm. 15.30 uur.

De opname van deze Matinee zal a.s. maandagavond 12 juni worden uitgezonden in het VARA-programma via Radio-4 (vanaf 20.10 uur).

Een tweede massascene - in de derde akte - situeerde de componist in de tempel van de god Moloch. Ditmaal riepen priesters en volk van het inmiddels belegerde Carthago de hulp in van de wrekende god en bereidden een kinderoffer voor. De scene eindigde met een optreden van Salammbô, veranderd van een wanhopige priesteres in een daadkrachtige vrouw, die Mathô in zijn tent wilde verleiden om zo de zainf terug te halen.

Na deze grote, dramatische koorfragmenten werkte Moesorgski een lange monoloog uit van de gevangengenomen Mathô, bestemd voor de laatste, vierde akte: een arioso, waarin hij de verschillende, heftige emoties van de ter dood veroordeelde legerleider gestalte wilde geven. Daarmee rondde hij de dramatische gedeeltes van de opera af, die hem kennelijk het meest tot de verbeelding spraken. Hij voegde aan het geheel nog drie lyrische stukken toe (het lied van de soldaat uit de Balearen en het krijgslied van de Libiërs, beide uit de eerste akte, en het koor van de priesteressen aan het slot van de laatste akte). Vooral met deze liederen probeerde hij door een speciale melodiebehandeling en bijzondere harmonieën een oosterse sfeer te suggereren.

Moesorgski werkte van 1863 tot 1866 aan Salammbô (met een tussenpoos van ruim een jaar, waarin hij rouwde om het verlies van zijn moeder en waarin hij zelf bovendien langdurig ziek was). Langzamerhand verloor hij echter het enthousiasme voor zijn muziekdrama. Misschien werd hij ontmoedigd door het succes van Alexander Serovs opera Judith, een werk met een vergelijkbare thematiek, dat in mei 1863 in première was gegaan. Zijn commentaar op het staken van zijn werkzaamheden wijst in ieder geval in die richting: 'We hebben al genoeg "oriënt" met Judith'.

De opera Salammbô is derhalve onafgemaakt gebleven. Opvallend is met name het ontbreken van voor het plot noodzakelijke gebeurtenissen als de verleidingsscene, het verraad van Mathô's rivaal Narr'Havas en de gevangenneming van Mathô. Moesorgski heeft deze onmisbare elementen laten liggen. Het feit, dat zijn voorliefde als componist niet uitging naar hartstochtelijke liefdesscenes zou misschien tot de veronderstelling kunnen leiden dat hij bijvoorbeeld de verleidingsscene niet *meteen* en uiteindelijk helemaal *niet* gecomponeerd heeft. Zijn kracht lag veel meer in de psychologische behandeling van zijn personages en de vitaliteit van zijn koren. Daarin ligt ook de kracht van Salammbô.

Indrukwekkend zijn de massascenes in de tweede en derde akte, waarin Moesorgski als geen ander de verschillende koorgroepen kan laten functioneren. Grote jammerklachten van het volk worden afgewisseld met vervloekingen van Salammbô en de priesteressen van Tanit. Het koor reageert in groepen, maar wordt een eenheid op de hoogdramatische momenten, wanneer iedereen smeekt om de bescherming van de maangodin of de vijand Mathô de dood toewenst. Heel effectief is het eenstemmig gezongen recitatief van de priesters van Moloch op het moment, dat ze de hulp van de machtige god inroepen. Ook de stilte na de bede tot de godheid heeft een dramatische werking.

De angstige uitroepen van het volk, dat vreest voor haar leven, geven de

Vandaag vindt ter gelegenheid van het feit dat Moesorgski dit jaar 150 jaar geleden werd geboren met de uitvoering van Salammô het derde concert plaats in een cyclus waarin alle Moesorgski-opera's concertant worden uitgevoerd in de VARA-Matinee. In november 1982 werd deze serie geopend met de oorspronkelijke versie (1869) van Boris Godoenov (onder leiding van Edo de Waart) en in maart 1985 volgde Chovansjtsjina in de instrumentatie van Sjostakowitsj (met als dirigent Woldemar Nelsson). In komende Matinee-seizoenen zal deze cyclus worden afgerond met De Jaarmarkt van Sorotsjintsi en De Bruiloft.

Moesorgski, het grootste muziekdramatische talent uit het 19e-eeuwse Rusland, heeft maar één opera voltooid, Boris Godoenov. Vier andere opera-projecten - Salammô, De Bruiloft, Chovansjtsjina en De Jaarmarkt van Sorotsjintsi - liet hij onafgemaakt achter. Verschillende componisten, die het dramatische talent van Moesorgski bewonderden, hebben na diens dood de vier muziekdrama's georkestreerd, geordend en harmonisch "verbeterd". Desondanks bleven ze lange tijd in de schaduw van het meesterwerk Boris Godoenov, dat met zijn menselijkheid en verblindende pracht alle aandacht naar zich toetrok.

Door de belangstelling voor Moesorgski als operacomponist zijn de laatste twintig jaar naast Boris Godoenov ook de komische opera De Jaarmarkt van Sorotsjintsi en de historische opera Chovansjtsjina vaker opgevoerd. Moesorgski had deze werken in klavieruittreksel geheel of bijna voltooid. Moeilijker lag een opvoering van De Bruiloft en Salammô, omdat grote delen van het plot in deze opera's ontbraken. Van De Bruiloft misten zelfs de volledige tweede en derde akte. Vanwege zijn onvolledigheid werd Salammô pas in 1980 voor het eerst (door het symfonie-orkest van Milaan) uitgevoerd. Drie jaar later volgde de eerste scenische opvoering in het Teatro San Carlo in Napels. De Hongaar Zoltán Peskó, die de orkestratie van Salammô had aangevuld en voltooid, dirigeerde de opera. De Sovjet-regisseur Joeri Ljoebimov vulde het onvoltooid plot aan met een soort van dialoog tussen de componist en zijn bron, de Franse romanschrijver Gustave Flaubert.

Salammô, Flauberts roman over het lot van een priesteres in het antieke Carthago, inspireerde Moesorgski tot een groots opgezette opera in zes taferelen. De tragische liefde van Salammô en de Libische rebellenleider Mathô moest daarin een grote rol spelen. Daarnaast zou ook het volk der Carthagers prominent in de handeling naar voren komen. Moesorgski begon in het najaar van 1863 aan Salammô te werken op een zelf geschreven libretto. Allereerst componeerde hij de grote scene uit de tweede akte: Mathô steelt uit de tempel van de maangodin Tanit de "zainf", de heilige sluier die de stad Carthago beschermt. Maar tegelijkertijd wordt hij verliefd op de beeldschone priesteres van Tanit, Salammô. Als commentaar op dit cruciale ogenblik schreef Moesorgski een grote finale van priesteressen, Salammô, soldaten en volk, die de maangodin om erbarmen smeken en Mathô vervloeken.

moed van Salammô extra reliëf. Gesteund door het mededogen van het volk groeit Salammô in haar daadkracht tot grote hoogte.

Mathô, de opgewonden rebellenleider, de dief van de heilige sluier, krijgt in zijn slotmonoloog ook een menselijk gezicht. Met dynamische contrasten, tempowisselingen, maar vooral door middel van een arioso-achtige melodie, die soepel en duidelijk de tekst volgt, probeert Moesorgski Mathô's twijfel, woede, liefde en moed tot uitdrukking te brengen. Op belangrijke momenten, als hij zijn rivaal Narr'Havas uitscheldt en bittere woorden spreekt over de verleidingskunsten van Salammô, zingt hij zonder orkestbegeleiding, duidelijk en indringend. Door zijn dramatische ontwikkeling van wanhoop naar moed verandert Mathô in zijn monoloog van een verliefde, onbesuisde krijgsman in een indrukwekkend mens.

Als *opera* was Salammô wellicht gebrekkig, als *muziek* had het werk daarentegen grote waarde. Veel stukken uit Salammô heeft Moesorgski later in Boris Godoenov verwerkt. Voorbeelden hiervan zijn fragmenten in de Doemscene, het arioso van Boris, de triomftocht van de valse Dimitri in de Kromscene, de fonteinscene in de Poolse akte en het gebed van de stervende Boris voor het heil van zijn kinderen. Moesorgski gebruikte daarbij uitsluitend de orkestpartijen en hield de stukken zoveel mogelijk in dezelfde toonsoort en sfeer.

Ook de schrijfwijze, die hij in Salammô toepaste, komt in Boris Godoenov terug. De kleurrijke afwisseling van (volks-)liederen en doorgecomponeerde scènes, de recitatieve en arioso-achtige stijl en de specifieke behandeling van het koor in groepen worden door de componist in zijn latere meesterwerk overgenomen en vervolmaakt.

Korte inhoud

Akte I

Plaats van handeling: Carthago, vlak na de beëindiging van de Eerste Punische Oorlog tegen de Romeinen. (264-241 voor Chr.)

Soldaten uit het leger van Hamilcar, afkomstig uit diverse landen, herdenken hun overwinning bij Erice op Sicilië. Zij viëren feest in de tuinen van Hamilcars paleis. Een jonge soldaat uit de Balearen bezingt het lieve meisje, dat hem het strijdgewoel deed vergeten (Lied: "Babjatjach djevy maladoi" - "In de armen van een jong meisje").

De huurlingen hebben van de leiders uit Carthago echter nog geen soldij ontvangen. Dit brengt hen tot opstandige gevoelens. De Libiërs, de grootste groep onder de soldaten, bejubelen de adelaar als symbool van de vrijheid en zweren wraak tegen de tyrannen, die hen tot slavernij hebben gebracht (Strijdlied: "Svabodna, vysoka vzljetajet ariol krylatyi" - "Vrij en hoog vliegt de gevleugelde arend").

Akte II

In de tempel van Tanit, de Maangodin, in Carthago

Salammbô, de mooie dochter van Hamilcar, is priesteres van de Maangodin. Ze wordt geplaagd door angstaanjagende spookbeelden. Ze smeekt de godin om haar ziel te verlichten (Aria: "Oemtsjalas oblakav ljetotsjaja grjada" - "De vliegende wolkenmassa's zijn weggesneld").

Salammbô roept Tanit aan en valt in slaap (Rituele scene: "Tanita njezjuaja!" "Tedere Tanit!").

Terwijl ze slaapt zingen vrouwen een loflied voor Tanit, die dauwdruppels brengt, de druiven tegen de hitte beschermt en de planten laat groeien (Hymne aan Tanit: "Boedi zasnoevsjie tsvjeti" - "Maak de slapende bloemen wakker").

Salammbô wordt echter in haar slaap gestoord. Mathô, de Libische rebellenleider, die verliefd is op Salammbô, dringt de tempel van Tanit binnen samen met zijn krijgsmakker, de vroegere Griekse slaaf Spendius. Mathô en Spendius willen de heilige sluier van Tanit, de "Zainf" stelen. De zainf beschermt het machtige Carthago tegen ongeluk. Spendius grijpt de zainf, wil snel vluchten, maar wordt tegengehouden door Mathô, die in aanbidding Salammbô aanroept en haar uit haar slaap rukt (Recitatief: "Vot on, zainf; skarei beri jevo" - "Daar is de zainf; pak hem snel").

Mathô wil voor Salammbô lijden en sterven. Hij smeekt Salammbô hem niet te vervloeken. Salammbô staat met stomheid geslagen tegenover haar onverwachte aanbidder tot ze ziet dat hij de heilige sluier heeft gestolen ("Pastoi! Zainf, zainf! Protsj, protsj ot menja!" - "Stop! De zainf, zainf! Weg, ga van me weg!").

Op dat moment vervloekt ze Mathô voor eeuwig en schreeuwt ze om wraak. Mathô en Spendius vluchten.

Met een gongslag roept Salammbô de priesteressen van Tanit bijeen.

Aan de priesteressen en toegesnelde soldaten en vrouwen vertelt ze in ontzetting, dat de zainf, de beschermende sluier van Carthago, door een onverlaat is gestolen (Salammbô en koren: "Tsjo, Tsjo takoja? Tsjo, tsjo sloetsjilas?" "Wat is dat, wat is er gebeurd?").

Het toegestroomde volk vreest de woede van de Maangodin. Salammbô richt een hartstochtelijk gebed tot Tanit en vraagt haar om bescherming tegen de vijand ("Ktjebje, baginja svjeta, szjarkoi molboi bzyvajoe" - "U, godin van het licht, roep ik aan in een vurig gebed!").

Akte III

Na het verlies van de heilige sluier wordt Carthago door rampspoed bezocht. De vijand belegert de stad.

Priesters van de god Moloch willen kinderen offeren om zo hun oorlogsgod gunstig te stemmen (Koor: "Molach mnogamosjtsjnyi - "Almachtige Moloch!").

Het volk jammert over het lot van Carthago, de kinderen nemen afscheid van hun geliefde land. Met storm, donder en bliksem manifesteert Moloch zich.

Het volk knielt en prijst zijn oorlogsgod, die hen zal wreken (Koor: "Slava Molochoe, Slava mstitjeljoe!" - "Eer aan Moloch, eer aan de wreker!").

Ook Salammbô treurt en zint op wraak. Ze wil zelf meehelpen om de vijand

te vernietigen. Aan het volk vertelt ze dat ze in de tent van de Libische rebel-leider Mathô wil doordringen en de sluier terug zal halen ("Ticha b sjatjor vazjdja prabjeroec" - "Stilletjes zal ik in de tent van de aanvoerder krui-pen"). Het volk bewondert haar moed, maar het vreest dat Salammbô voor haar dapperheid zal moeten sterven. Het vraagt de woedende godin Tanit om genade voor Salammbô (Koor: "Ana idjot? Oezjeli zjertvai msjtsjenja" - "Gaaf zij? Als offer van de wraak").

Akte IV

Salammbô ontmoet Mathô en pakt de sluier terug. De kansen keren voor Carthago. Hamilcar, gesteund door de verrader Narr'Havas verslaat de opstandelingen. Mathô wordt gegrepen en gevangen gezet in de Acropolis van Carthago. Hij treurt om zijn val en rouwt om zijn vriend Spendius, die hem tot het laatste moment trouw bleef. Tegelijkertijd spreekt de rebellenleider zijn afschuw uit over Narr'Havas, de verrader, die als beloning voor zijn diensten aan Hamilcar nu met diens dochter Salammbô mag trouwen (Arioso: "Ja v tjoermje! Pazornava pljena dabytsja" - "Ik zit in de gevangenis! Als buit van een schandelijke gevangenneming").

Bij de gedachte aan de verleidelijke, giftige Salammbô, wordt Mathô verteerd door liefdesverdriet en doodsverlangen ("Salammbô! Vina tvaja tsjorneje izmjeny Narr'Avvasa" - "Salammbô, jouw schuld is zwarter dan het verraad van Narr'Havas").

Hij bereidt zich voor op de dood, die hij onbevreesd, "als een eeuwenoude eik" ("Kak doeb vjekavoi") tegemoet zal treden.

Priesters van Moloch onder leiding van Aminachar kondigen het oordeel van de goden aan (Koor: "Slava tjebe, mnogamosjtsjnyi" - "Eer aan U, Almachtige"). Mathô zal worden gedood, zijn tot driemaal toe vervloekt lichaam zal worden verbrand tot as en in de vier windrichtingen worden verstrooid. Mathô neemt afscheid van de vrijheid en zijn vaderland ("Kanjets! Mnje prizrak smjerti gljanoel b otsji!" - "Het einde! De geest van de dood heeft me in de ogen gekeken").

Wanneer hij wordt doodgemarteld, kleden priesteressen Salammbô aan voor haar bruiloft met Narr'Havas. Maar Salammbô is diep bedroefd, ondanks de opbeurende woorden van de priesteressen. Bij het zien van de verschrikkelijke pijnen, die Mathô moet ondergaan, sterft ze van verdriet (Koor: "Tsjo tak pjetsjalna i groestisj o tsjom, Salammbô?" - "Waarom ben je zo diep bedroefd, Salammbô?").

Els de Boer

Zoltán Peskó werd in Hongarije geboren en studeerde orkestdirectie en compositie aan de Franz Liszt Academie in Boedapest. In 1963 verliet hij Hongarije en van 1966 tot 1973 was hij verbonden aan de Deutsche Oper in West-Berlijn en was hij docent aan de Staatliche Hochschule. In 1970 maakte hij zijn debuut bij La Scala in Milaan. Sindsdien maakte hij een internationale carrière en dirigeerde hij in vele Europese landen en in de Verenigde Staten. In Italië bekleedde hij chefdirigentschappen bij het Teatro Comunale in Bologna, het Teatro La Fenice in Venetië en van 1978 tot 1983 was hij chefdirigent van de Italiaanse omroep in Milaan.

Zoltán Peskó bereidde in 1968 in samenwerking met Lorin Maazel de wereldpremière voor van Dallapiccola's *Ulissee*. Twee jaar geleden bracht hij deze opera ook ten gehore in de VARA-Matinee in samenwerking met het Holland Festival.

De mezzo-sopraan **Stefka Mineva** kreeg haar opleiding aan het Conservatorium van Sofia bij Sima Ivanova en Ilyia Jossifov. In 1974 specialiseerde zij zich in opera aan het Bolsjoi Theater in Moskou. Zij begon haar carrière als operazangeres aan de Volksopera van Stara Sagora, waardoor het haar mogelijk werd om een ruim gevarieerd repertoire op te bouwen. Sinds 1977 is zij soliste aan de Opera van Sofia. Zij won verschillende prijzen bij internationale concoursen, waaronder het concours van Sofia (1976), Ostende (1977) en Rio de Janeiro (1981). Stefka Mineva is niet alleen in Oost-Europa een veelgevraagd soliste, maar ook in onder meer Oostenrijk, Zwitserland, Frankrijk, Duitsland en de Verenigde Staten. Zij maakt vandaag haar Nederlandse debuut.

De bariton **William Stone** maakte een internationale doorbraak met zijn vertolking van de rol van Adam in Penderecki's *Paradise Lost*, waarvan hij zowel de wereldpremière in San Francisco zong als de Europese première in La Scala. Sindsdien is hij met name in Italië een veelgevraagd operazanger. Zo werkte hij meermalen met Riccardo Muti (tijdens het Festival van Florence, in Alban Bergs *Wozzeck* en in Glucks *Iphigénie en Tauride*). In Rome zong hij onder meer de titelrol in Tsjaikovski's *Jewgeny Onjegin* en Golaud in *Pelléas et Mélisande*. Hij trad meermalen op in het Festival van Spoleto en zong bovendien belangrijke baritonrollen in de theaters van Venetië, Napels en Milaan. Naast de vele engagements bij de vooraanstaande operahuizen in Europa treedt William Stone als vaste solist op bij de New York City Opera, waar hij recentelijk zong in *Il Barbiere di Siviglia* (titelrol), *Le nozze di Figaro* (de Graaf) en in *Madama Butterfly* (Sharpless). Vorig seizoen maakte hij zijn debuut bij de Nederlandse Opera als Rodrigo in Verdi's *Don Carlo*. Voor een plaatopname van Moesorgski's *Salammbô* met de Accademia Santa Cecilia zong William Stone de rol van Aminachar.

Na zijn opleiding als violist besloot **Sergei Koptchak** zich alsnog aan de zangstudie te wijden. Hij studeerde aan het Conservatorium van Bratislava en voltooide zijn opleiding bij professor Mikhil Popov. In de jaren '70 won Sergei Koptchak verscheidene prijzen tijdens concoursen van o.a. Praag ('73), München ('76) en Rio de Janeiro ('77). In '78 was hij laureaat bij het International Forum of Young Musicians of UNESCO. Enkele onderscheidingen stelden hem in staat om van '77 tot '79 aan de studio van La Scala en aan de Wiener Staatsoper praktijkervaring op te doen. Sinds 1974 is hij verbonden aan het Slovaakse Nationaaltheater in Bratislava. Inmiddels heeft hij bij vele operahuizen, in Europa alswel in de Verenigde Staten en de Sovjet Unie opgetreden. Naast zijn activiteiten als operazanger treedt Sergei Koptchak ook regelmatig op als concertzanger, o.a. in Moesorgski's *Liederen en dansen van de dood* en Sjostakowitsj' 13e en 14e symfonie.

De Hongaarse bas **Ferenc Begányi** studeerde aan het Béla Bartók Conservatorium in Boedapest. In 1964 werd hij lid van het Staats

Operakoor; in 1966 werd hij als solist benoemd bij de Staatsopera van Boedapest en twee jaar later ontving hij een tweede prijs bij het Internationale Zangconcours in Sofia. Hij ontving eveneens de Ferenc-Liszt-prijs en de Mihály Székely-prijs in zijn geboorteland. Als solist trad hij veelvuldig op in onder meer de DDR, Italië, de Sovjet Unie, Bulgarije en Oostenrijk.

Vanmiddag maakt hij zijn Nederlandse debuut in de VARA-Matinee.

Ralph Beckers en Henk van Heijnsbergen maken deel uit van het Groot Omroepkoor.

**EXTRA OPERACONCERTEN IN HET AMSTERDAMSE
CONCERTGEBOUW:**

**WOENSDAG 28 JUNI 1989, 18.00 UUR EN
ZATERDAG 1 JULI 1989, 16.00 UUR (GROTE ZAAL)**

**RADIO FILHARMONISCH ORKEST
GROOT OMROEPKOOR - KOOR VAN DE NEDERLANDSE OPERA**

Dirigent
Vokale solisten o.m.

Edo de Waart
Jeannine Altmeyer, sopraan
Kathryn Bouleyn, sopraan
Cornelia Wulkopf, mezzo-sopraan
William Johns, tenor
Roland Hermann, bariton
Henk Smit, bariton
Peter Meven, bas

Wagner

Götterdämmerung
(uitvoering in concertvorm)
Co-productie VARA/Holland Festival

Toegangsprijzen: f 80,-- en f 100,--
CJP, Pas-65, treinreizigers en
passepartouthouders/abonnees VARA-Matinee: f 60,-- en f 80,--

EERSTE CONCERT OPERASERIE VAN DE VARA-MATINEE 1989/1990:

ZATERDAG 7 OKTOBER 1989, 14.00 UUR (GROTE ZAAL)

**RADIO FILHARMONISCH ORKEST
GROOT OMROEPKOOR**

Dirigent
Vokale solisten o.m.

Edo de Waart
Tatjana Novikova, sopraan
Tamara Sinjavskaja, mezzo-sopraan
Joeri Maroesin, tenor
Nikolai Ochotnikov, bas

Glinka

Iwan Soesanin
(uitvoering in concertvorm)
Nederlandse première